

הערכה אסטרטגית לישראל
STRATEGIC ASSESSMENT for ISRAEL

INSS

הכנס השנתי הבינלאומי ה-12

27-29.1.2019

סיכום ותובנות

ANNUAL
INTERNATIONAL
CONFERENCE

דבר יו"ר הוועד המנהל

סר פרנק לואי

חברים יקרים,

אני עומד בפניכם היום כישראל. 72 שנים אחרי שספינה רעועה בשם "יגור" הביאה אותי לנמל חיפה מאירופה ההרוסה שלאחר השואה, שוב עשיתי עלייה. והפעם לא עברתי דרך קפריסין, באדיבות חיל הים הבריטי. כשאני מתבונן על ההבדלים בין ארץ ישראל ב־1947 ומדינת ישראל ב־2019, אני נפעם. משפחתי הופרדה בשואה, ומי שנשארו ממנה – כולל אמי – היגרו לאוסטרליה. הצטרפתי אליהם ב־1952.

במהלך שנותיי הרבות באוסטרליה אתם בניתם מדינה שהפכה ל"תחנת כוח" כלכלית, טכנולוגית ואזורית. הגשמתם את החלום של הרצל והחזון של בן גוריון, והפכתם את ישראל לאומה חזקה, משגשגת ונמרצת. אך האומה הנפלאה הזו עודנה ניצבת בפני אתגרים עצומים. כפי שכולנו יודעים, איראן מציבה איום תמידי. וכפי שאנו שומעים בחדשות כמעט על בסיס יומי, ההתפתחויות בגבולות עם סוריה ולבנון מדאגות. החודשים האחרונים חידדו את היות חמאס ועזה בעיות שטרם נפתרו. חמור מכולם הוא האתגר הפלסטיני. כפי שאמר הסופר הישראלי הגדול עמוס עוז לפני מותו, קיימת סכנה אמיתית שהמדינה היהודית תהפוך למדינה דו־לאומית, ועשויה, בתורה, להפוך למדינה ערבית.

לכן אני גאה להיות יו"ר המכון למחקרי ביטחון לאומי. זו הסיבה שכולנו התכנסנו, וזו הסיבה שאנו מכירים ומעריכים את העבודה החשובה של המכון, שמובלת במומחיות על ידי עמוס ידלין, בצוותא עם אודי דקל, אורלי הירדני, איתי ברון שהצטרף לאחרונה ועמיתיהם.

יותר ממדינות אחרות, מדינה תחת איום כמו ישראל זקוקה למכון מחקר עצמאי ומכובד כדי לבחון בעיניים פקוחות את המציאות עימה עליה להתמודד. מדינה נפלאה אך סוערת כמו ישראל זקוקה לגוף רציונלי וא־פוליטי, עם יושרה איתנה, על מנת לנתח את המציאות ולהציע דרכים להתמודד עם האיומים העומדים בפניה. המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) השיק ומקדם מחקר חדשני, רלוונטי ואיכותי, שמעצב את השיח הציבורי בנושאים שעל סדר היום הביטחוני-לאומי של ישראל, ומספק ניתוח מדיניות והמלצות למקבלי ההחלטות, מנהיגים ולקהילה האסטרטגית – בישראל ובעולם.

כחלק ממשימתו, הוא מחויב לעודד דרכים חדשות לחשיבה ולהרחיב את הדפוסים המסורתיים של הניתוח הממסדי. על מנת להבטיח את החופש האינטלקטואלי של הצוות, המכון משמר בנוקשות את מעמדו הא־מפלגתי בנושאים של מדיניות ציבורית. הדעות המובעות בכל פרסומי המכון הן אלה של הכותבים – הן לא בהכרח משקפות את עמדת המכון, חבר הנאמנים, חוקרים אחרים או כל אדם שתומך במחקר. מכאן, פרסום של מחקר על ידי המכון מסמל שהוא ראוי לפרסום ולבמה ציבורית, אך אינו מביע תמיכה במסקנות או ההמלצות. חוקרי המכון מונחים על ידי ארבעה ערכי יסוד: מקצועיות, רלוונטיות, עצמאות אינטלקטואלית ועבודת צוות. תוך דבקות בסטנדרטים המקצועיים הגבוהים ביותר של מחקר וניתוח, הם מעורבים בחקר הסוגיות הבערות ביותר לביטחונה הלאומי של ישראל, ותורמים באמצעות חשיבה יצירתית וחדשנית להתנווית ביטחון לאומי. בשנה האחרונה המכון התמקד באיומים שמנתי: איראן, סוריה, חזבאללה וחמאס. הוא גם התעמק במאבק נגד תנועת ה־BDS והיחסים עם יהדות התפוצות. אך ספינת הדגל שלו היא פרויקט שהניב תכנית מקיפה שמציעה מתווה אסטרטגי לזירה הישראלית-פלסטינית. בעוד הממשלה ממשיכה ליישם מדיניות של ניהול הסכסוך, תחת ההנחה המוטעית שהזמן משחק לטובתה, המכון שם על השולחן תכנית מציאותית, שאינה נשענת על ימין או שמאל ואינה מתעלמת מהבעיות הרבות שבפנינו או מוכרת אשליות.

המטרה אינה שלום מידי, אלא לבצר את מדינת ישראל, להגן על האינטרסים החיוניים שלה, ולשמר במקביל אפשרות ישימה להיפרדות עתידית. לא פתרון, אלא נוסחה לעתיד טוב יותר. בליבת התכנית שוכנת ההבנה שעלינו לחלוק את כבדת הארץ שבין הים התיכון לנהר הירדן עם הפלסטינים. עלינו להתקדם לעבר היפרדות של שני העמים הללו בלי לוותר על עקרונות ביטחוניים בסיסיים, או על צביונה של ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית. זוהי חובתנו המוסרית והציונית.

"תכנית ה־INSS" הוצגה לציבור בישראל, להנהגה ולממשלות באירופה, חברי סנאט, קונגרס ומחלקת המדינה בארצות הברית, ולדמויות בולטות ומשפיעות בעולם הערבי. אני מעודד את כולם ללמוד אותה ולדון בה. אני מאמין שהיא מציעה דרך חדשה ויצירתית להיאבק באיומים האסטרטגיים המשמעותיים של מדינת ישראל. אני רוצה להודות לכל מי שעבד על התכנית, ולכל צוות המכון, שעושים עבודה טובה לאורך השנה. אני גם מבקש להודות לאוניברסיטת תל אביב ולנשיאה, פרופ' יוסף קלפטר, על שותפות ארוכת שנים ופורייה; ולחברי חבר הנאמנים, שתמיכתם מאפשרת למכון להמשיך ולהציג את ההישגים המרשימים הללו.

הערכה אסטרטגית: מגמות ואתגרים אסטרטגיים ב-2019

הערכה אסטרטגית לישראל	4
מדברי הנשיא, ראובן (רובי) ריבלין	5
מדברי הרמטכ"ל היוצא, רא"ל גדי איזנקוט	5

הזירה הצפונית ואיראן

"דוקטרינת איזנקוט"	6
איראן והקהילה הבינלאומית	7
סוריה: מה צפוי ב-2019?	8

הסכסוך הישראלי-פלסטיני ומעמדה של ישראל באזור

בין מתווה המכון לתכנית טראמפ	9
האם הכיוון למפרץ?	10
העולם הערבי: מה שרואים משם ומה שרואים מכאן	11

אתגרים פנימיים בישראל

מדד הביטחון הלאומי	14-13
האם הדמוקרטיה הישראלית בסכנה?	15
הציבור הערבי בישראל: בין תכנית החומש לחוק הלאום	16
הפערים בין ישראל ליהדות ארה"ב: סיבה לדאגה?	17

ביטחון לאומי לנוכח שינויים גלובליים

העולם על פי טראמפ	18
מעצמות עולות ויורדות במזרח התיכון	20
המאבק על התודעה בעולם דיגיטלי	21
ביטחון סייבר - סימולציה, משחק מלחמה	22

המערכת הפוליטית	24-23
חסמים בפני קידום היעדים האסטרטגיים של מדינת ישראל:	27-25
תובנות עיקריות מהכנס	
הכנס דרך עדשת המצלמה	29-28
מחוץ לאולם - המעטפת התקשורתית	30

הערכה אסטרטגית: מגמות ואתגרים אסטרטגיים ב־2019 אלוף (מיל') עמוס ידלין, ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי

למדינת ישראל עוצמה רבה: מדינית, צבאית, טכנולוגית וכלכלית, אך היא מתקשה להשיג את יעדי הביטחון הלאומי שלה. השימוש בכוח צבאי אינו משיג את היעדים שהיתה רוצה להשיג, המחירים גבוהים ולא מצדיקים את השימוש בו כשהרגישות בחברה הישראלית לאבדות הגיעה לשיאים חדשים, ועל רקע זה הדרג המדיני מציב יעדים מאד נמוכים – אל מול ציפיות לא ריאליות של הציבור.

יש ניגוד בין עוצמת האיום למיידיות האיום. חמאס הוא איום מיידי, אך עוצמתו והסכנה שהוא מייצר לביטחון מדינת ישראל קטנים ביחס לאיומים לטווח הרחוק יותר שמייצרים ההתבססות האיראנית בסוריה וחזבאללה, והאיום המשמעותי ביותר שיתפתח אם איראן תחדש את תכנית הגרעין.

ההרתעה הישראלית מאוד חזקה, אך יכולה לקרוס במהירות. בנוסף, ההרתעה ברוב החזיתות הדדית ומשתקת הפעילות הישראלית.

איראן היא האויב והאיום המרכזי על ישראל. לאסטרטגיה שלה שתי זרועות: גרעינית וקונבנציונלית. איראן משמרת אופציה לפצצה גרעינית שתחת מטריית תוכל לפעול להגמוניה במזרח התיכון, ובמקביל, לבסס זרוע קונבנציונלית שתרתיע את ישראל מסיכול תכנית הגרעין. הנשיא טראמפ מוכן לטפל באיראן בפן הכלכלי, אך לא הקינטי. הסנקציות שחודשו אחרי הפרישה מהסכם הגרעין יעילות בזכות הסנקציות המשניות, כך שהכלכלה האיראנית סובלת, אולם הסיכוי להפלת המשטר נמוך וגם הסיכוי למו"מ לעסקה טובה יותר נמוך.

זירת הצפון היא זירה של 3 חזיתות - חזבאללה,

איראן וסוריה. האפשרות להידרדרות אינה זניחה. האיראנים מובילים פרויקט להשגת יכולת טילים מדויקים, ומדינת ישראל הכריזה שלא תיתן לפרויקט להתממש. אם איראן נחושה להתקדם בפרויקט, אנו בנתיב התנגשות. למול הסיכוי הגבוה להסלמה בשלוש החזיתות בו זמנית, ראוי גם לבדוק חלופות נוספות כנגד פרויקט הדיוק.

הפלסטינים נמצאים במבוי סתום - במו"מ הם לא השיגו יעדיהם הלאומיים, ובאסטרטגיית המאבק המזוין הם שילמו מחיר כבד - גם ללא הישגים. שתי הפרדיגמות נכשלו. הצעירים הפלסטינים נוטים בחלקם לאמץ את חזון המדינה האחת, עם שוויון זכויות אזרחיות מלא. לנוכח מציאות כזו נכון לפעול מיידיית לשימור צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל ולמנוע התדרדרות למדינה אחת. המתווה המדיני שהניח המכון למחקרי ביטחון לאומי על השולחן מספק את הכלים הנדרשים להתמודדות עם האתגר.

ארצות הברית היא בעלת הברית של ישראל. בצל ההתנתקות של ארצות הברית מהמזרח התיכון, על ישראל להבין שבנושאים הקינטיים היא תישא בכל העול לבדה. במישור אחר, יהדות ארצות הברית הולכת ומתרחקת מישראל. נוצר פער משמעותי בתפישות העולם, שמסכן את מעמדה של ישראל כקונצנזוס דו־מפלגתי.

השינוי משמעותי בשנים האחרונות במזרח התיכון הוא מעמדה של רוסיה, למרות נחיתותה הכלכלית והצבאית המשמעותית ביחס לארצות הברית. רוסיה אינה אויבת ואינה בעלת ברית של ישראל. יש אינטרסים משותפים ותיאום טקטי טוב, אך אסטרטגית מוסקבה חיזקה את התבססותם הצבאית של אויביה של ישראל בסוריה.

בזירה האזורית, יש לישראל אינטרסים משותפים עם מדינות ערב. לסעודים ולמדינות המפרץ הפרגמטיות הסוניות אינטרסים חופפים עם ישראל כנגד האיום מאיראן. עם זאת, המפתח ליחסים קרובים יותר הוא התקדמות מול הפלסטינים, ויש ציפייה שישראל תעשה מהלכים מדיניים בתמורה למיסוד היחסים בעולם הערבי.

סין אינה שחקן מדיני במזרח התיכון כיום. היא מתכננת שנים רבות קדימה והמאמצים שלה הם לחדירה דרך הערוץ הכלכלי, המסחרי והדיפלומטי. לישראל אין ניגודי אינטרסים עם סין, אולם היריבות בין ארצות הברית לסין עלולה להשליך על היחסים. בכל ניגודי אינטרסים בין היחסים עם ארצות הברית ליחסים עם סין – הקשר עם ווינגטון גובר.

הנשיא, ראובן (רובי) ריבלין:

אם ניתן היה, הייתי בוחר בשתי מילים כדי לתאר את המצב האסטרטגי של מדינת ישראל בתקופה הקרובה: הסלמה ומורכבות. עליית מדרגה והסלמה מחד, סיבוכיות ומורכבות גוברת מאידך. אלו צמד המאפיינים המרכזיים של הזירה הביטחונית והפוליטית בשנה החולפת ובעתיד הקרוב. מעורבותה האזורית של איראן היא דוגמא ראשונה לכך. במחצית הראשונה של השנה החולפת, נראה היה כי המפלגות האיראניות בחזית הצפונית וההבנות שהושגו עם הממשל הרוסי יביאו להכלה של מעורבותה המרעילה של איראן בזירה האזורית. במחצית השנייה של השנה ובחודשים האחרונים בפרט אנו עדים לשינויי מגמה. יש הסבורים שהתכניות האזוריות האיראניות נבלמו או עברו התאמה בגלל פעילות ישראל. יש שרואים הסלמה ברמות החיכוך.

הרמטכ"ל היוצא, רא"ל גדי איזנקוט:

אחת הסיבות לשתיקתו של נסראללה הן שבמהלך השנתיים האחרונות נפגעו שלושה מרכיבי יכולת מרכזיים של חזבאללה: תכנית הדגל, היא תכנית ההתקפה על צפון ישראל. צה"ל עקב אחר התכנית ובמשך שישה שבועות השמיד אותה. אין שחר לאמירה שלו שיש דברים שאנחנו לא יודעים; היכולת השנייה היא יכולת הדיוק של ארגון חזבאללה, ששובשה בצורה משמעותית מאוד; והמרכיב השלישי הוא הרצון שלו, יחד עם קאסם סלימאני, לבנות חזית שנייה ברמת הגולן, תכנית שסוכלה בשנים האחרונות.

"דוקטרינת איזנקוט"

כהונתו של הרמטכ"ל היוצא, רא"ל גדי איזנקוט, התאפיינה ביציבות יחסית, ללא מלחמה או מערכה צבאית משמעותית, אך מיוחסת לו הטמעת ושלל השימוש במערכה בין המלחמות (מב"מ), לה מקום מרכזי בחיזוק ההרתעה הישראלית; הפחתת איומים קיימים וחדשים; שיבוש בניין הכוח של האויב; הכלת אירועים ומניעת הסלמה; ושיפור התנאים לניהולה של המלחמה הבאה. האם "דוקטרינת איזנקוט" עדיין רלוונטית או שמיצתה את הפוטנציאל הגלום בה? האם האתגרים בזירה הצפונית מזמנים יצירת דוקטרינה חדשה על ידי הרמטכ"ל אביב כוכבי?

- ככל שישראל מצליחה בהישגיה הצבאיים, כך היא מתרחקים מהשגת ההישגים האסטרטגיים שלה, בהיעדר מעשה מדיני משלים. הצבא מצליח לספק ביטחון, וזהו ההישג המצופה, אך כאשר מושג הביטחון יורד הלחץ על המדינאים לקבל החלטות.

- "דוקטרינת איזנקוט" היא חלק מאסטרטגיית צה"ל. הבסיס למב"מ הוא שהרוצה במב"מ יתכונן למלחמה. תנאי מקדים לפעול בהגיון של מב"מ הוא מוכנות גבוהה למלחמה ונכונות להפעלת כוח, עם סיכון להסלמה רחבה. התפיסה שהרמטכ"ל הציג כוללת הכנסה של פעולות רבות שמתנהלות בשגרה לתוך מסגרת כמיתה ומדידה, תוך בחינת תרומתן לשיפור מצבה האסטרטגי של מדינת ישראל. התנאים האזוריים משתנים ומרחב הפעולה הישראלי משתנה, אך לא תמיד קל לזהות זאת. יש חשיבות גבוהה לשמור על חופש הפעולה הישראלי, אך לא צריך להפוך את חופש הפעולה לתכלית, הוא רק אמצעי על מנת להשיג את המטרה הצבאית. יחסי העלות-תועלת של המב"מ הם טובים והעלויות יחסית זולות, וכל עוד ניתן להשיג את ההישגים במהלך המב"מ, זוהי החלופה הזולה והיעילה יותר.

- התכלית מורכבת מארבעה משתנים: פגיעה באיומים ובאיומים מתהווים, כדוגמת אמל"ח ותשתיות לפיתוח; ההתבססות האיראנית בסוריה, כשהפעולה הצבאית נועדת להוביל מאמץ מדיני להוצאת הכוחות האיראניים מסוריה; הרתעה ודחיית מלחמה. עצם העשייה והפגיעה בצד השני מרתיעה אותו; בתרחיש של מלחמה, להבטיח שהתנאים יהיו טובים יותר לניצחון. בראייה אזורית מדינת ישראל מובילה את שאר מדינות האזור למול ההתפשטות האיראנית.

- יש פער גדול בין הכוונות והתכניות האיראניות ובין מצבן כיום בסוריה, אך הדרך עדיין ארוכה. יש התאמה די טובה בין ראיית הדרג המדיני והדרג הצבאי בנוגע לאיום האיראני בסוריה. יש סיכון בהתאמה הזאת, כי כך יש פחות ביקורת, אך עדיין זהו יתרון גדול. בתוך איראן לעומת זאת, יש ויכוחים בנוגע לנוכחות בסוריה. חלק מתכלית הפעילויות הישראליות היא להגביר את עוצמת הוויכוח. אשר לזניחת מדיניות העמימות - "חתימת" הנוכחות האיראנית בסוריה גדלה בשנים האחרונות ולכן ההתייחסות מולה מחייבת "חתימה" גדולה יותר בהתאם, וכך "המלים מצטרפות לטילים". עולם הדימויים חשוב וחיוני כחלק מהמערכה.

- כיום יש שתי חלופות: להמשיך את הפעילויות הנוכחיות בסוריה, פגיעות משמעותיות אך לא מוחלטות, שמסייעות לעכב את התבססות איראן; להוציא את איראן מסוריה, אך לא היכולת הצבאית תעשה זאת, אלא מאמץ מדיני משמעותי, בעיקר באמצעות רוסיה. לא צפויה הסלמה משמעותית בסוריה, כי לרוסיה יש אינטרס בשימור שלטונו של אסד.

איראן והקהילה הבינלאומית

החלטת הנשיא טראמפ לצאת מהסכם הגרעין ולהחזיר את כל הסנקציות שהוסרו מאיראן יצרה מציאות אסטרטגית חדשה ומורכבת עבור איראן; איראן הפסידה את מרבית ההישגים הכלכליים שהחלו באיטיות להתפתח בעקבות ההסרה של הסנקציות, ובמקביל, תכנית הגרעין שלה הוסגה לאחר וצומצמה לאחר שמילאה את דרישות ההסכם. הממשל האמריקאי, והנשיא טראמפ אישית, הבהיר שהמטרה היא להביא את איראן למשא-ומתן מחודש, במסגרתו יטופלו, לצד נושא הגרעין, כל הסוגיות האחרות המטרידות – תכנית הטילים, המדיניות האזורית והתמיכה בטרור. שנת 2019 טומנת בחובה סימני שאלה רבים, ובראשם מהי האסטרטגיה האמריקאית אם הסנקציות לא יביאו את איראן לשולחן המו"מ? מה יקרה אם התנגשויות בין ישראל לאיראן על אדמת סוריה יתדרדרו לעימות רחב יותר? האם איראן תפעיל מדיניות של פגיעה באמריקאים בעיראק ובסוריה באמצעות גורמים שלישיים? והאם ובאילו נסיבות ארצות הברית תשקול הפעלת אמצעים צבאיים נגד איראן? והאם אפשרי חידוש המו"מ להסכם גרעין משופר בין איראן לארצות הברית, ואם כן, באילו נסיבות?

• בשאלת המדיניות כלפי הסכם הגרעין כיום, הנציג הצרפתי, המשקף גם את עמדת המדינות האירופיות השותפות להסכם, גרס שיש לקיים שיח עם איראן ולנסות ולשמר את הסכם; ואילו הנציג הישראלי טען כי הסכם הגרעין הנוכחי מאפשר לאיראן להגיע בעתיד לפצצה, מה שיגרום למרוץ חימוש גרעיני אזורי שיסכן את ישראל והעולם, ולכן עמדת אירופה שמנסה לרצות את איראן אינה מועילה.

• בשאלה האם איראן תפרוש מהסכם הגרעין במהלך השנה קיימת מחלוקת. אחת האפשרויות היא כי איראן תפרוש, אך לא לפני הבחירות בארצות הברית.

• בתרחיש שבו איראן פורשת מהסכם הגרעין, העמדה הרוסית היא שיש לפעול בשיטת המקל והגזר. מנגד, ישראל וארצות הברית צפויות להתנגד לכך. האיחוד האירופי מצידו יפעל באמצעות סנקציות ולחצים שלא יובילו לשינוי. כתוצאה מכך, האופציות שתישארנה הן דיאלוג עם נקודת פתיחה חלשה יותר למערב או פעולה צבאית שעלולה להיגרר למלחמה עם איראן, שתוביל לפגיעה משמעותית ביציבות האזורית.

• מהמסמכים בארכיון האיראני שנחשף ניתן להסיק כי איראן מגיבה ללחצים המופעלים עליה, ועל כן יש לפעול בתקופה הקרובה על מנת למנוע את פרישתה של איראן מהסכם הגרעין. מנגד, המסמכים מראים שאין הוכחה שאיראן הפסיקה את תכנית הגרעין, ומדגימים כיצד איראן ניסתה להונות את גורמי הפיקוח הבינלאומיים.

• יש סיכוי למנוע את פרישתה של איראן מהסכם הגרעין. אם איראן אכן תפרוש, לפני פנייה למהלכים צבאיים יש לשקול חלופות אחרות.

סוריה: מה צפוי ב־2019?

המלחמה בסוריה נכנסת לשנתה השמינית, ועל אף שטרם הסתיימה, נראה כי משטר אסד שרד ואף ניצח את מלחמת האזרחים. במושב נבחן האם סוריה בפתח של עידן חדש, בבסיסו המעבר מהמיקוד בלחימה לעיצוב המדינה ביום שאחרי. על אף הניסיון לייצב את המדינה ולהשיב את החיים בסוריה לתקנם, המלחמה שינתה את מאפייני היסוד של המדינה באופן שיעצב מדינה אחרת מזו שהכרנו טרום 2011. המושב עסק בשינויים שפקדו את המדינה, עד כמה ארוכי טווח ובלתי הפיכים הם, עוצמת ההתבססות האיראנית בסוריה והשלכותיה לישראל ומפת הכוחות המשפיעים – המעצמות העולמיות והאזרחיות. מכל אלו נגזרו את האתגרים לישראל ואופן ההתמודדות מולם.

• 2018-2019 סימלו את שלב הכרעת הלחימה לטובת משטר אסד. למרות שאסד שולט רק על 60 אחוזים משטח סוריה, הוא פנוי יותר לעסוק בהשבת הריבונות וביסוס כוחו – הצעד המרכזי: לבנות מחדש את צבא סוריה ומנגנוני ביטחון נאמנים לו.

• שיקום – יש נטייה לחשוב על המונח בעיניים מערביות. בפועל, השיקום יהיה חלקי, לטובת מקורבי המשטר. הפריפריה הוזנחה מאז ומעולם, כך שגם היום אין אנו צפויים לראות את שיקומה. לשתי המדינות שמובילות את מאמצי השיקום – רוסיה ואיראן – משאבים מוגבלים, והמערב מעדיף שלא להשקיע בסוריה.

• איראן תמשיך בתכנית ההתבססות שלה. למרות המגבלות מצד ישראל, המשטר ורוסיה היא תישאר בזירה מתוך נחישות וחזון ארוך טווח.

• רוסיה, "בעלת הבית" האמיתית בסוריה, כאן כדי להישאר ולמקסם רווחים מעבר לזירה הסורית. היא ניצלה את תקרית המטוס מספטמבר 2018 כדי להצר את חופש הפעולה הישראלי בשמי סוריה.

• הלחימה בסוריה לא תיפסק בשנים הקרובות – זהו קונפליקט מתמשך בעצימויות משתנות.

הסכסוך הישראלי-פלסטיני ומעמדה של ישראל באזור

בין מתווה המכון לתכנית טראמפ

על רקע הציפייה ל"עסקת המאה" של הנשיא טראמפ לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, המכון למחקרי ביטחון לאומי מציג את המתווה המדיני שפרסם ב־2018, שמבוסס על שלושה שלבים: בחינת תרחיש עתידיים אפשריים; בחינת חלופות לפעולה; ניסוח מתווה שנותן מענה מיטבי לאינטרסים של ישראל, ובראשם שמירה על מדינה יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרית, והיכולת לממש אותם. בבסיסו של הדיון נמצאת בחירה בניהול הסכסוך, שמשמעותו גלישה למדינה אחת, לבין היפרדות מדינית, טריטוריאלית ודמוגרפית מהפלסטינים.

• תכנית טראמפ לא תוליד התקדמות, בשל ההתנגדות הבסיסית של הפלסטינים. אמנם נתניהו יתקשה לומר "לא" לנשיא טראמפ, אך הוא יתקשה להעביר את התכנית בקואליציה דמויות הקואליציה הנוכחית. גם אם יצליח, הסירוב הפלסטיני לקבל את התכנית לא יאפשר את מימושה. השפעת הממשל האמריקאי על הפלסטינים מוגבלת ביותר. הפלסטינים דחו את תכנית מזכיר המדינה קרי (2014), ולכן נשאלת השאלה מדוע סביר להניח שיקבלו את תכנית טראמפ, המציעה להם פחות. מצבו הרעוע של אבו מאזן לא יאפשר לו לקבל זאת.

• מאחר שלא ניתן לפתור את כל הבעיות באופן כוללני, יש לאמץ תכנית ברוח תכנית ה־INSS. במובן זה, חיוני שישראל תיטול את היוזמה לעיצוב עתידה. התכנית מאפשרת לישראל לשמור את הביטחון בידה ולשפר את מציאות החיים בגדה המערבית ולהניח את היסודות למדינה פלסטינית בעתיד. לכן, וברוח התכנית, ישראל צריכה ליזום, לעודד פעילות כלכלית, לחזק את הרש"פ, להדק את השט"פ הביטחוני וגם את גדר הביטחון, ולרתום את המדינות הערביות המתונות לגיבוי המהלכים ולרתימת הפלסטינים לתהליכים הדרגתיים ברוח תכנית המכון.

• אין סבירות לחזרת הרש"פ לשליטה אפקטיבית ברצועת עזה, בעיקר בשל השסע הפנים-פלסטיני אך גם מכיוון שלא בטוח שישראל באמת מעוניינת בכך. לכן הדרך היחידה הרלוונטית להתנהלות מול הרצועה היא בבניית הסכמות ארוכות טווח עם החמאס, לצד השקעה בשיפור המציאות ההומניטרית.

• יתרונה של תכנית המכון ביכולתה של ישראל להוביל צעדי היפרדות מהפלסטינים ללא פגיעה בביטחון. וכל ממשלה ישראלית שתאמץ את התכנית תוכל לקבל דיבידנדים מהמדינות הערביות המתונות. מאידך גיסא, יש להדגיש את קיומה של "תקרת זכוכית" בנרמול היחסים בין ישראל לבין המדינות הערביות. חשוב להבחין בין יחסים ושיתופי פעולה ברמה האסטרטגית לבין נרמול מלא של היחסים.

• יש סבירות והיתכנות לכך שהממשל האמריקאי, בתיאום עם ראש הממשלה נתניהו, יציג את "תכנית המאה" לאחר הבחירות והיא תעמוד כבסיס להרכבת הקואליציה הבאה, כאשר הכוונה היא לאפשר לנתניהו לבנות קואליציה מתונה יחסית, שתאפשר לו להגיד כן לתכנית האמריקנית.

האם הכיוון למפרץ?

המושב עסק במדינות המפרץ הערביות, השינויים החלים עליהן ואופן התמודדותן. במוקד הדיון עמדו יחסי ערב הסעודית, איחוד האמירויות, קטר, עומאן, כווית ובחריין עם איראן מחד ועם ארצות הברית מאידך. כמו כן, נבחנו עמדותיהן כלפי ישראל והאינטרסים החופפים אל מול האינטרסים המתנגשים. המפרץ הערבי הפך בשנים האחרונות, גם בשל היחלשות המרכזים הפוליטיים המסורתיים במרחב הערבי, לזירה המרכזית המשפיעה על סדר היום הערבי. אולם בפני בתי המלוכה הסוניים במפרץ עומדים מספר אתגרים מורכבים, בהם הצורך להפחית את התלות בנפט ולשכתב את "החזזה" בין שליטים ונשלטים, זאת בעת של אי-ודאות באשר לתכנית הגרעין והטילים של איראן ושאלת עתיד הנוכחות האמריקאית במפרץ.

• הסוגייה הפלסטינית נותרה תנאי בעבור מדינת המפרץ להפיכת היחסים בין לבין ישראל לפומביים. אולם בפועל מתקיים שיתוף פעולה בין הצדדים. יש לבחון האם ומהי התועלת שישנה במעבר מיחסים שקטים ליחסים גלויים עם ערב הסעודית, והאם מחוות כלפי הפלסטינים הם עדיין תנאי מוקדם בהקשר זה?

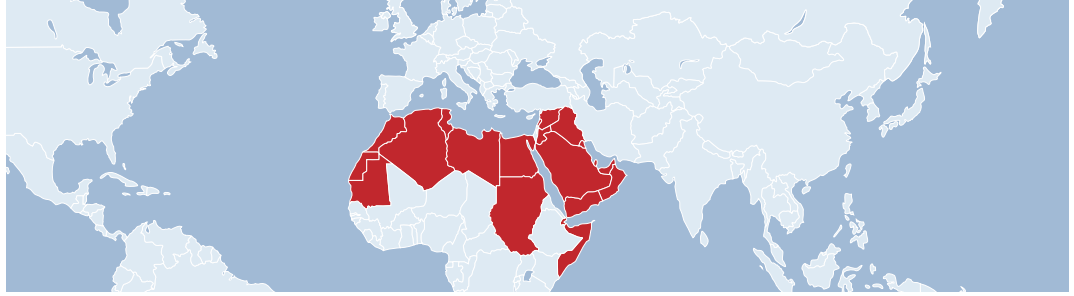
• מעמדה של הממלכה נפגע בשל כמה מפעולותיו של מוחמד בן סלמאן, השליט בפועל ויורש העצר, שבמהלכו שיחק לידי איראן. הוא עדיין לא ייצב את שלטונו, התהליך ייקח זמן והוא עתיר סכנות. כיצד על ישראל לפעול בהינתן תרחיש שבו ערב הסעודית תיחלש ותישא על כתפיה משקל פוחת של התנגדות לאיראן?

• אתגרים מרכזיים לישראל: בנושא הקונבנציונלי – רצון מפרצי להצטייד באמל"ח מתקדם השוחק את היתרון הצבאי האיכותי הישראלי; ובנושא הגרעיני – תפוצה "על אש קטנה" – רצון מופגן במדינות המפרץ להצטייד בכורי כוח והתעקשות להשאיר את האופציה להעשיר אורניום פתוחה.

• המשטרים במפרץ חשים מאוימים יותר מבחינת היציבות שלהם. האם המודל הסיני יצליח בערב הסעודית? האם החזון הכלכלי יתממש? מוקדם לקבוע האם האוכלוסייה הצעירה והמשכילה תהיה מרוצה מהשינויים או שהיא תדרוש שינויים עמוקים יותר – והאם אנו בפתחו של "אביב ערבי" נוסף?

• מדינות המפרץ מודאגות מהכוונה האמריקאית להפחתת המעורבות במזרח התיכון, יש גם מעין התפכחות סעודית לגבי היכולת של וושינגטון לעצב מציאות באזור.

העולם הערבי: מה שרואים משם ומה שרואים מכאן

רבות דובר בשנים האחרונות על הקשרים המתפתחים בין ישראל למדינות הציר הערבי הסוני ה"מתון", אך אלה נותרו לרוב מוגבלים למסגדים הפוליטיים והביטחוניים בשני הצדדים. מושב זה ניסה לפענח את הלכי הרוח של הציבורים: כיצד נתפסת ישראל על ידי שכניה לא רק ביחס לבעיה הפלסטינית, אלא גם בהקשר לדיונים אזוריים ופנים-ישראליים סביב נושאים כמו דמוקרטיה, דת ומדינה, קיצוניות מול מתינות וזהות לאומית. היכן טמונים החסמים לחימום היחסים בין העמים? אילו מכנים משותפים יכולים לסייע לצדדים לדלג מעל קטגוריות מסורתיות כמו מדינה, דת ולאום? האם הנורמליזציה בין עמי האזור בכלל חשובה? המושב דן בשאלות אלו ואחרות וניסה לסמן אופקים פוטנציאליים של שיתוף פעולה בין ישראלים לערבים באזור ומעבר לו.

• המקורות העיקריים לסכסוכים במזרח התיכון לא כוללים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני, אלא משקפים התנגשות זהויות, אובדן המקורות המסורתיים לסמכות והתנהגות, היעדר יכולת של מדינות למשול ביעילות ופילוג גובר בין חברות והדרג הפוליטי.

• הסדר המדינתי נותר המייצב העיקרי בעקבות הטלטלה האזורית, ומתגבשת לאומיות מקומית למדינה בגבולותיה, בעוד שרעיונות של פן-ערביות נשחקים.

• גישור על פערים בין אזרחי ישראל הערבים והיהודים ישליך באופן חיובי על האזור, עד כדי אפשרות שערבים אזרחי ישראל ישמשו כגשר יעיל לערבים שמעבר לגבולות ישראל.

• בעוד עלינו לקבל בברכה מאמצים מלמטה לקראת נורמליזציה בין ישראל לחברות ערביות, הצורה היעילה ביותר של נורמליזציה ככל הנראה תונחת מלמעלה למטה (Top down). ניתן לראות זאת כבר כיום בערב הסעודית ובעיראק, כאשר איתותים מההנהגה הפוליטית פתחו צוהר לשחקנים לא-ממשלתיים ליצור קשרים עם ישראלים.

• לצד מאמצים לקדם נורמליזציה בין ישראל לעולם הערבי, על ישראל להתבונן פנימה ולרפא את השסעים בחברה בתוך גבולותיה.

■ אתגרים פנימיים בישראל

נשיאת בית המשפט העליון, השופטת אסתר חיות:

“ הביקורת השיפוטית שמקיים בית המשפט העליון היא לא רק מרכיב מרכזי בביטחון הלאומי, היא מקור עוצמה למדינת ישראל במובנים רבים. בראש ובראשונה, היא משקפת את מחויבותה של המדינה לשלטון החוק ואת הקפדת המדינה על מערכת האיזונים בין הרשות המבצעת, הרשות השופטת והחברה האזרחית. שנית, בית-המשפט העליון מכיר את צורכי הביטחון של ישראל ואת המציאות הייחודית שעימה המדינה מתמודדת. הוא איננו מבקר מרוחק ומנותק. שלישית, הגם שאין זו תכליתה של הביקורת השיפוטית, אחד מתוצרי הלוואי החשובים שלה הוא תרומתה ללגיטימציה הבינלאומית של ישראל. בין אם בית המשפט מאשר את חוקיות הפעילות הביטחונית ובין אם הוא פוסל אותה, עצם הביקורת השיפוטית מדגישה את מחויבותה של מדינת ישראל לפעול כדין. ויש בכך תרומה לביטחון הלאומי. ”

המפכ"ל לשעבר, רנ"צ רוני אלשיך:

“ למשטרה יש עצמאות רבה מאוד. בנושא של אישי ציבור, ובצדק רב, ניטלת הסמכות מהמשטרה ועוברת באופן מלא לפרקליט המדינה וליועץ המשפטי לממשלה, באופן כזה שלמשטרה אסור לזום חקירה. במובן הזה למשטרה אין עצמאות, והאיזונים והבלמים מאוד חשובים. ”

יו"ר הסוכנות היהודית, יצחק הרצוג:

“ האם הביטחון הלאומי של ישראל נחלש ממצב בו היחסים בין ישראל ליהודי התפוצות הם כפי שהם כיום? התשובה היא חד משמעית כן. אחד ממקורות העוצמה של מדינת ישראל הוא העם היהודי בתפוצות לדורותיו. זו הטעות של הממסד הישראלי, שאינו מבין את הדבר הזה. הייתי מצפה לראות בבחירות הקרובות את הנושא של העם היהודי כבעל חשיבות. לעתיד העם היהודי יש השלכה ישירה על עתידה של מדינת ישראל. ”

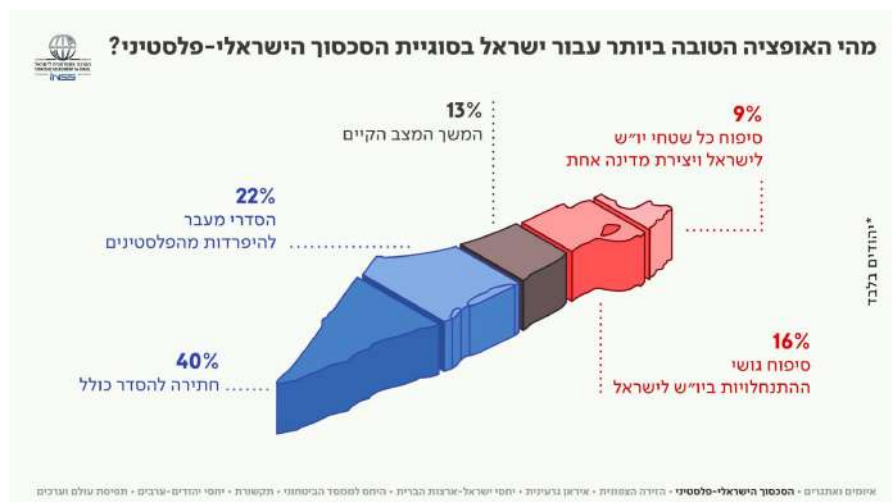
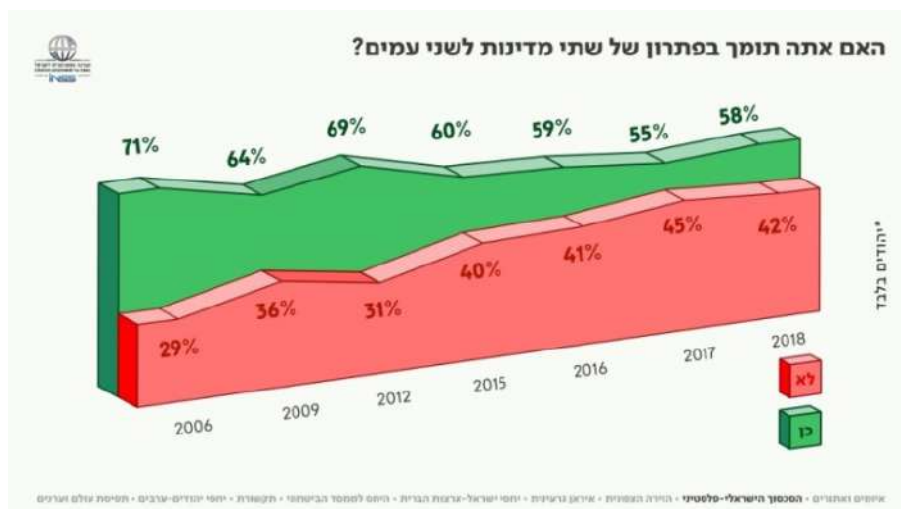
מדד הביטחון הלאומי

"מדד הביטחון הלאומי" הוא מחקר המתקיים במכון למחקרי ביטחון לאומי מאז 1984, במטרה לעקוב אחר מגמות בדעת הקהל בישראל לגבי סוגיות הביטחון הלאומי. המחקר מתבסס על מדגם רחב ומייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל (כ־800 נשאלים ונשאלות – יהודים וערבים). הראיונות נערכים פנים מול פנים, בבתייהם של המשיבים. הממצאים המוצגים לעיל מתבססים על תשובותיהם של הנשאלים מקרב האוכלוסייה היהודית בלבד.

איומים ואתגרים - הציבור מסמן את הזירה הצפונית כאיום החיצוני המשמעותי ביותר על מדינת ישראל. האיום השני בחשיבותו הוא הסכסוך הישראלי-פלסטיני. בנוסף, הציבור סבור כי מדינת ישראל תוכל להתמודד בהצלחה רבה עם מלחמה בו זמנית בזירה הצפונית ובעזה ועם פיגועי טרור קשים ורצופים, אך תתמודד פחות בהצלחה עם שחיתות וקוטב בין המגזרים בישראל, ובעיקר הוא חושש מיכולת ההתמודדות של ישראל עם בידוד בינלאומי ומצמצום התמיכה של ארה"ב בישראל.

הסכסוך הישראלי-פלסטיני - הציבור מעוניין בהסדר ובהפרדות מהפלסטינים: 58 אחוזים מהציבור תומך בפתרון "שתי המדינות". 68 אחוזים מסכימים כי על מדינת ישראל לבצע כעת צעדי הפרדות מהפלסטינים כדי למנוע גלישה למציאות של מדינה אחת. גם ממענה לשאלה מורכבת יותר עולה כי רוב הציבור (62 אחוזים) מעוניין בהסדר (חתירה להסדר כולל או הסדרי מעבר). 25 אחוזים מעוניינים בסיפוח (כל שטחי יהודה ושומרון או סיפוח הגושים) ו־13 אחוזים בלבד מעוניינים בהמשך המצב הקיים. למרות זאת, חלק גדול מהציבור סבור כי לא ניתן להגיע לשלום עם הפלסטינים בעתיד הקרוב (63 אחוזים). בנוסף, למרות שהציבור מתנגד להמשך המצב הקיים, הוא מעריך שזהו הכיוון שאליו ישראל צועדת.

הזירה הצפונית - רוב הציבור (81 אחוזים) סבור כי נוכחות איראנית וגורמים הקשורים לאיראן בסוריה מהווים איום על ביטחון מדינת ישראל. קיימת תמיכה רחבה בציבור (72 אחוזים) לפעילות יזומה של צה"ל בסוריה כדי למנוע את התבססות איראן, גם במחיר של מלחמה.

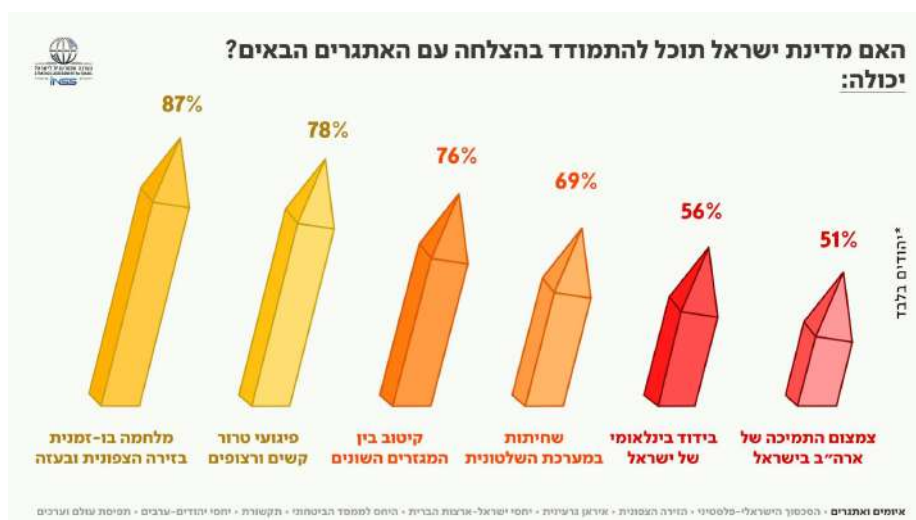
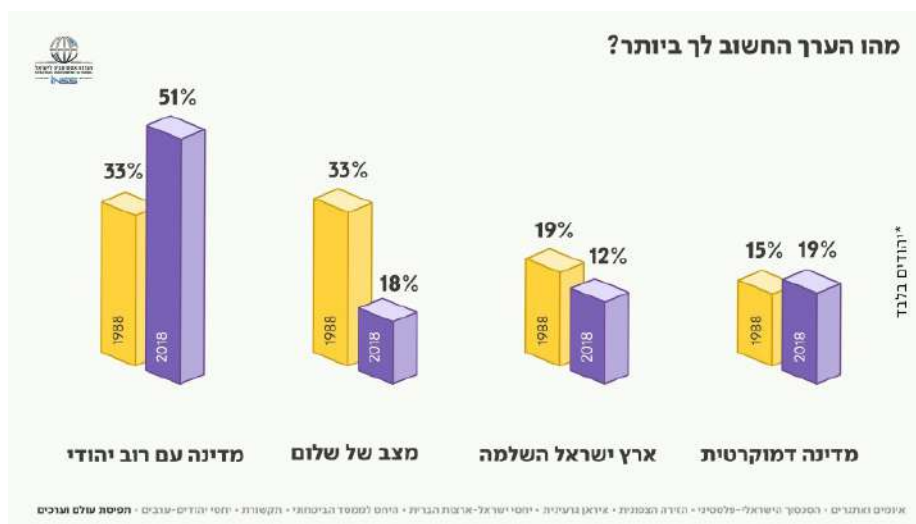

איראן גרעינית - רוב הציבור (77 אחוזים) סבור כי פרישת ארצות הברית מהסכם הגרעין הייתה החלטה טובה לישראל. בנוסף, רוב הציבור (59 אחוזים) תומך במתקפה צבאית על מתקני הגרעין של איראן, אם יתברר לה שאיראן מחדשת את פעילותה הגרעינית. מתוכם 49 אחוזים תומכים במתקפה זו, אך רק עם מדובר בתיאום עם ארצות הברית.

היחס לממסד הביטחוני - האמון בגופי הביטחון בישראל גבוה. צה"ל והמוסד זוכים לאמון הגבוה ביותר (88 אחוזים), השב"כ זוכה ל-80 אחוזים והמשטרה לאמון הנמוך ביותר (60 אחוזים). משאלות נוספות עולה כי אמון הציבור במישור המקצועי-מבצעי של צה"ל גבוה ביותר. לעומת זאת, היחס לסוגיות חברתיות-אידיאולוגיות-פוליטיות הנוגעות לצה"ל מורכב יותר.

היחס לציבור הערבי בישראל - היחס של חלק גדול מהציבור לאזרחי ישראל הערבים הוא בבחינת "כבדהו וחשדהו" (42 אחוזים), 23 אחוזים רואים בהם אויבים בפוטנציה, 32 אחוזים כאזרחים שווים זכויות ושלושה אחוזים כאזרחים שאינם שווים זכויות.

תפיסות עולם וערכים - הערך החשוב ביותר בעיני רוב הציבור הוא "מדינה עם רוב יהודי" (51 אחוזים), בעוד הערכים "ארץ ישראל השלמה", "מדינה דמוקרטית" ו"מצב של שלום" נדחקים הצידה. ניכרת עלייה ברורה לאורך השנים בתמיכה בערך "מדינה עם רוב יהודי". לעומת זאת, בערך "מצב של שלום" חלה ירידה לאורך השנים (34 אחוזים ב-1988 לעומת 12 אחוזים ב-2018). החשיבות של הערך "מדינה עם רוב יהודי" עשויה גם להסביר, ולו חלקית, את הרתיעה ממדינה דו-לאומית. נראה כי ההיבט הלאומי התחזק - סימון הגבולות בישראל 2019 הוא ברור והוא מתבצע בתוך המסגרת הלאומית שהיא מדינת לאום יהודית.

האם הדמוקרטיה הישראלית בסכנה?

בחברה הישראלית ניטש ויכוח ער בשאלה האם הדמוקרטיה הישראלית נמצאת תחת איום. יש המעריכים כי האיום הפנימי לחזונה של מדינת ישראל - יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרים - גובר על האיום החיצוני. טענה נוספת היא כי הממשלה הנוכחית שוחקת בפעולותיה באופן עקבי ערכים ומוסדות דמוקרטיים. אחרים טוענים כי הדמוקרטיה הישראלית חזקה מתמיד, וכי הממשלה מממשת את תפקידה בהגשמת רצון הרוב והביקורת נובעת מכך שרצון זה אינו תואם את עמדותיהם הפוליטיות של המבקרים. מהלכים חקיקתיים ושלטוניים שעוררו את הדיון בנושא כוללים, בין היתר, את חוק הלאום, חוק ההסדרה, יוזמות לסיפוח שטחים ביהודה ושומרון, הטלת הגבלות על מבקרים של ישראל, ניסיונות להגביל את ההתערבות השיפוטית, ומעורבות פוליטית במינוי שופטים ויועצים משפטיים במשרדי הממשלה.

- הביטחון הלאומי של המדינה אינו מוגבל לקיומה הפיזי מול איומים חיצוניים, אלא גם לשימור זהותה כיהודית וכדמוקרטית. ישנן טענות שיש כיום כרסום חמור ביסודות הדמוקרטיה בישראל; ומאידך, נטען כי ביקורת זו נובעת מעמדה פוליטית המתנגדת לעמדת השלטון. המושב דן בטיעונים שביסוד השקפות שונות אלה.

- בשאלת האיזון בין אינטרסים לאומיים לערכים דמוקרטיים, נדון חוק הלאום. מן הצד האחד, נטען שהחוק מהווה עיגון חוקתי חשוב להיות ישראל מדינת הלאום של העם היהודי ואין בו פגיעה בזכות לשוויון. מן הצד השני, נטען שאין מקבילה באף מדינה דמוקרטית לחוק שענין את האופי הלאומי, אך לא הבהיר כי המדינה היא גם של בני הלאומים האחרים במדינה.

- לגבי הגנה על זכויות זרים (מסתננים/פליטים), הודגש כי שמירה על זכויות הגר הוא אלמנט משמעותי ביהדות ובהיסטוריה של העם היהודי. ביחס לזכויות האזרח, נטען שצעדים הרתעתיים, כהריסת בתי משפחות מחבלים, דווקא שומרים על הדמוקרטיה, שכן מפחיתים צורך בהגבלות כלפי אוכלוסייה גדולה יותר לא מעורבת. מאידך, נטען כי הכרחי לאזן בין הצורך להיאבק בטרור לבין הצורך לשמור על זכויות האדם, גם של האזרח.

- בסוגיית עצמאות שומרי הסף, נטען מחד כי אין אחיזה במציאות לטענה כי קבוצת שופטים מגנה יותר טוב על הדמוקרטיה ממחוקקים וכי יש הבדל בין שלטון החוק לבין שלטון השופטים. מאידך הודגש שלבית המשפט תפקיד מרכזי בהגנה על זכויות אדם מפני שרירות השלטון ולכן חקיקה של פסקת ההתגברות תאפשר לכנסת לחוקק חקיקה הפוגעת בזכויות באופן קיצוני בלי שבג"ץ יוכל להתערב.

- בשאלת חופש הביטוי וביקורת, נטען כי ניתן להגביל פעולות שמאיימות על המדינה וכי אין חובה לממן גורמים שחותרים תחת המדינה. מאידך, נטען כי השיח הוא של דה-לגיטימציה לביקורת כלפי השלטון. לישראל בעיית מדיניות, לא בעיית הסברה. הסברה טובה לא יכולה לפצות על מדיניות לא טובה.

הציבור הערבי בישראל:

בין תכנית החומש לחוק הלאום

גישת הממשלה כלפי הציבור הערבי בישראל מאופיינת בדואליות מורכבת: מחד גיסא, הממשלה מקצה תקציבים משמעותיים לקידום הצמיחה הכלכלית והחברתית של האוכלוסייה הערבית, תוך שיתוף פעולה עם מנהיגים ערביים במישור הארצי והמקומי, בתכנון פרויקטים וביישומם בשטח. מאידך גיסא, הממשלה והפוליטיקאים הבכירים נוקטים יותר ויותר בהדרה של הציבור הערבי, כפי שהתבטא בחקיקת "חוק הלאום" והצבת מבחני נאמנות לציבור זה. במושב נבחן עד כמה שני מסלולים אלה יכולים להתקיים במקביל, האם הם מקדמים את ההשתלבות האזרחית של הציבור הערבי בחברה ובמערכות המדינה, ובכך משרתים את האינטרסים של המדינה.

- התכנית לפיתוח כלכלי של המגזר הערבי, שבאה בעקבות החלטת הממשלה 922, אפשרה בניית גשרים ואמון בין הציבור הערבי לממשלה ובין הציבור הערבי למוסדות המדינה.

- עד כה הועברו 6 מיליארד ש"ח מתוך סכום של 11 מיליארד, שהובטחו בתכנית החומש. עדויות להצלחה אפשר למצוא בעלייה בשיעור תעסוקת הנשים שהגיע ל-40% מכלל כוח העבודה הנשי בחברה הערבית, ועלייה במספר הסטודנטים הערבים במוסדות להשכלה גבוהה, ששיעורם מגיע כיום ל-17% מכלל הסטודנטים בארץ. לעומת זאת, בתחום קריטי עבור החברה הערבית, תחום הדיור, אין כל הצלחה עד כה.

- אותה ממשלה שהחליטה על תכנית החומש היא שהובילה לחקיקת "חוק הלאום". הבעיה עם חוק-יסוד זה היא בכך שבמישור הבין-אישי יש בו "תקיעת אצבע בעינים" של ציבורים, ערבים, דרוזים ואחרים. הבעיה החוקתית עם החוק היא שלמרות שלחוק הזה מצאו זמן ומשאבים, חוק יסוד שמקנה חופש ביטוי (זכות שמובטחת כיום מכוח בית המשפט העליון) טרם נמצא.

- אזרחי ישראל הערבים נמצאים בסיטואציה מורכבת: הם חלק ממדינה שנמצאת בסכסוך מתמשך עם העם אליו הם משתייכים. בזמנית הם חלק משני הצדדים של הסכסוך. דווקא ממקום זה, הם יכולים להיות גשר לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

- בתום תכנית החומש יש צורך בתכנית המשך אשר תיתן מענה לאתגרים שהתכנית הנוכחית לא נתנה להם מענה, בראש ובראשונה בתחום החינוך הפורמלי שלא מתקצב בתכנית החומש הנוכחית, ספציפית בתחום לימודי המתמטיקה והחינוך המדעי-טכנולוגי. תהיה לכך תרומה משמעותית לחברה הערבית בפרט ולמדינת ישראל בכלל.

הפערים בין ישראל ליהדות ארצות הברית: סיבה לדאגה?

מערכת היחסים בין ישראל לקהילת יהודי ארצות הברית היתה ב־70 השנים האחרונות עוגן מרכזי ביכולתן של השתיים להתפתח ולשגשג, והיא עודנה חיונית לביטחון הלאומי של ישראל ושל העם היהודי כולו. בדור האחרון גוברות, הן בישראל והן בקרב יהדות ארצות הברית, מגמות של התרחקות, ניכור הדדי והיחלשות הזיקות, וכן ירידה בתחושת השייכות, המעורבות והערבות ההדדית. מגמות אלו נושאות בחובן השלכות ארוכות טווח על ביטחונה הלאומי של ישראל ועל ביטחונה של העם היהודי כולו, על ייעודה וזהותה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי ועל חוסן ולכידות הפנימית של הקהילות היהודיות בארצות הברית ושל החברה הישראלית. כיום זקוקות שתי הקהילות לתוכנית עדכנית משותפת, שתישען על הבנה עמוקה כיצד תוכל האחת לעזור לרעותה לצלוח את מבחני ההווה והעתיד. רק מהלך משמעותי ומשותף לשתי הקהילות יוכל לשנות את המגמות שהתהוו ביחסיהן ולהבטיח את ביטחונן ועתידן.

- הקהילות בישראל ובארצות הברית הן עמודי התווך עליהם ניצב העם היהודי בעידן הנוכחי. עמודי התווך הללו הם שני סיפורי הצלחה יוצאי דופן, שמשפיעים הדדית זה על זה. מערכת היחסים ביניהם הינה עוגן משמעותי להבטחת הביטחון והשגשוג שלהן ושל העם היהודי כולו: ליהדות ארצות הברית היתה תרומה מכרעת בהקמת ישראל והיא ממשיכה לתרום להתפתחותה, לביטחונה ולחוסנה דרך חיזוק היחסים המיוחדים בין ישראל לארצות הברית, דרך תרומה ישירה לבניין הארץ והחברה ודרך תרומה וההשפעה עקיפה ברחבי העולם; ייעודה של ישראל, כמדינת הלאום של העם היהודי וצביונה כמדינה יהודית ודמוקרטית מושפעים ממערכת היחסים שלה עם יהדות התפוצות.

- הקהילות היהודיות בישראל ובארצות הברית נבדלות האחת מהשנייה במספר תחומים מהותיים שהם הבסיס לרוב המחלוקות ביניהן: בסוגיות דת ומדינה עומדת על הפרק שאלת ההכרה של מדינת ישראל בזרמים הלא־אורתודוקסים אליהם משויכים רוב יהודי ארצות הברית; בתחום הערכי, גוברת הביקורת מצד רבים מיהודי ארצות הברית ביחס למהלכי חקיקה והחלטות ממשלת ישראל, שנתפסים בעיניהם כצעדים בלתי דמוקרטיים; ובתחום הפוליטי רבים מהם מבקרים את מדיניות ישראל בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

- מערכת היחסים שבין הקהילות סובלת ממגמות גוברות של התרחקות וניכור, היחלשות הזיקות, תחושת השייכות והערבות ההדדית. המגמות האלה מושפעות מתהליכי עומק דמוגרפיים וחברתיים ארוכי טווח ומשיקולים של פוליטיקה עכשווית בישראל, בארצות הברית ובקרב היהודים שם. אולם המגמות נובעות גם מפערים משמעותיים במאמצים הקיימים לגשר בין הקהילות, ובהם בורות הדדית, פערי היכרות ומודעות וכן מיעוטם וחולשתם של מנגנוני דו־שיח.

- כדי לחולל שינוי מערכתי וארוך טווח ביחסים בין ישראל לקהילת יהודי ארצות הברית, נדרש שינוי עמוק ויסודי בתפיסות ובעמדות של הציבורים בנוסף להנהגות: חינוך והקניית ידע, התנסות חווייתית, מפגשים והיכרות בין־אישית, מנגנוני שיח, גיבוש סיפורים משותפים עדכניים, ועשייה משותפת למען יעדים רלוונטיים לשתי הקהילות.

- כדי לממש מהלך ארוך טווח בסדר גודל שכזה נדרשת התארגנות לאומית שתתבסס על קואליציה רחבה של ישראל, הקהילות בתפוצות והמוסדות הלאומיים. מטעמה ראוי שתפעל "מנהלת לאומית" שתעסוק בהכוונה, בתיאום, ובהקצאת משאבים למיזמים רלוונטיים.

העולם על פי טראמפ

מאז נכנס דונלד טראמפ לבית הלבן ב-2017, נדמה שאין יום שעובר ללא זעזוע. הנשיא האמריקאי אינו פוסח על המוסדות האמריקאים, יחסים בינלאומיים עם ידידים ואויבים וארגונים בינלאומיים - כולם הם מטרה לביקורתו. טראמפ נחוש לשנות את כללי המשחק שהפכו לנוהג במערכת הבינלאומית ואינו מוכן יותר לתמוך כספית בארגונים ומוסדות שאינם מקדמים אינטרסים אמריקאים. כולנו פותחים את יום העבודה בכניסה לחשבון הטוויטר של דונלד טראמפ: איזו הפתעה צפויה לנו היום? טראמפ אינו אחראי בלעדי לכל הבעיות המדיניות והכלכליות שהעולם ניצב בפניהן. לצד ארצות הברית פועלות סין, אירופה ורוסיה. גם להן יכולות (אמנם צנועות יותר) להשפיע על סדר היום העולמי, אבל להן יעדים אסטרטגים ונחישות להשיגם. ישראל נאלצת להתמודד עם ההשלכות של מדיניות הנשיא טראמפ, גם כאלו שאינן תומכות באינטרסים הישראליים, הן באזור והן בזירה הבינלאומית.

• קיימת סכנה שהחלטותיו של טראמפ תהרוסנה את המבנים הפוליטיים, הכלכליים והביטחוניים של העולם שהתעצבו לאחר מלחמת העולם השנייה, והעניקו מסגרת פעולה חשובה במשך שנים עד שטראמפ הגיע. ייתכן שמדיניותו תעביר את שרביט ההובלה בעולם לסין.

• טראמפ זיהה את הבעיות במדיניות הכלכלית של סין, אך תגובתו לא תקצור הישגים בטווח הרחוק אלא רק בטווח הקצר. טראמפ חייב לחשוב גם על פתרון לטווח הרחוק כדי לא לפגוע במערכת הסחר העולמית.

• החלטתו של טראמפ לפרוש מהסכם פירוק נשק גרעיני לטווח בינוני עם רוסיה עשויה להחזיר את העולם למלחמה הקרה. אלו הסכמים שהושגו לפני 30 שנה והיצאה מהם מערערת את היציבות במערכת הבינלאומית. טראמפ דוחק את רוסיה ואת העולם למקום יותר מסוכן מבעבר.

• אין לראות את ההחלטה להסיג את הכוחות האמריקאים מסוריה כנסיגה כוללת מהמזרח התיכון. לאמריקאים יש עדיין נוכחות ענקית באזור, וצריך לבדוק את המשך הנוכחות מול היעדים שמציבה לעצמה ארצות הברית. ניצחון על המדינה האסלאמית הוא יעד כזה. מטרה נוספת היא לפגוע בדומיננטיות של איראן באזור. בכל מקרה צריך לבחון כיצד משיגים מטרות ללא נוכחות קרקעית בכל מקום, ובהרבה מקומות אכן אפשר לעמוד ביעדים ללא נוכחות כזו.

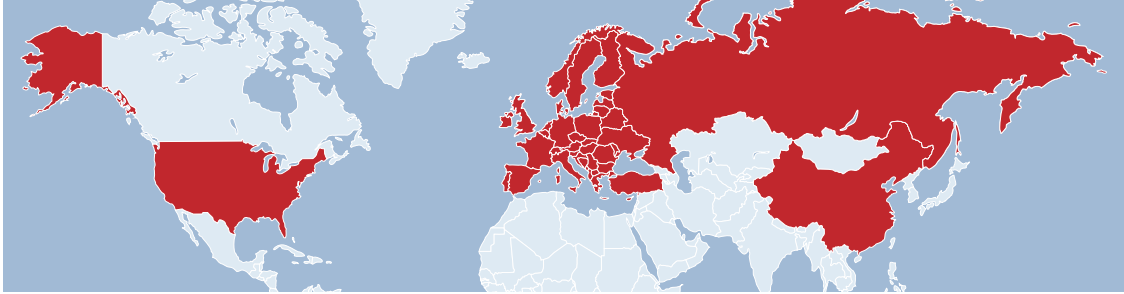
• "עסקת המאה" בין ישראל לפלסטינים, לה מצפים, אינה תספק ככל הנראה פתרון לסכסוך. בסופו של יום, דבר לא יקרה אם ישראל והפלסטינים לא ייקחו את עצמם בידים ויפתרו את הסכסוך בעצמם. אפשר לתווך ולתמוך מבחוץ, כמו שארצות הברית, רוסיה והאיחוד האירופי יכולים לעשות, אך בסוף זה תלוי בישראל ובפלסטינים.

פרופ' חיים הררי:

חיינו ארוכים יותר אבל טווח מחשבתנו קצר יותר, אנחנו חיים בעולם גלובלי, אבל ברוב המקרים חושבים באופן לוקלי. אני לא מאשים את הטכנולוגיה במישרין בזה, זה תמיד היה נכון, אבל הטכנולוגיה הגבירה את כל הדברים האלה, בצורה מאוד ברורה ב־20 השנים האחרונות. האם זה אומר שניאלץ לוותר על הדמוקרטיה הליברלית? לא. המשבר בדמוקרטיה העולמית מוביל לצורך בשינויים וחשיבה מחדש.

מעצמות עולות ויורדות במזרח התיכון

הזירה הבינלאומית חוותה טלטלה בשנים האחרונות, וביתר שאת במהלך 2018, כתוצאה משינוי הגישה האמריקנית תחת הנשיא טראמפ לזירה הבינלאומית. בתגובה, נאלצו שחקני המפתח הבינלאומיים האחרים, בעיקר רוסיה, מדינות אירופה וסין, להתאים את מדיניותם כדי להבטיח כי הדינמיקה המתהווה לא תפגע באינטרסים שלהם. התפתחויות אלה השפיעו ישירות גם על מאפייני ההתנהלות של הגורמים הבינלאומיים במזרח התיכון והציבו אתגרים חדשים למדינת ישראל. יתר על כן, למציאות הבינלאומית שממנה נגזרים, בין היתר, מעמדה הגלובלי של ארצות הברית, היחסים בין המדינות השונות ובין לבין ישראל, השלכה על המורכבות של האינטרסים האסטרטגיים של ישראל, על חוסנה ועל יכולת התמרון שלה בגיבוש בקידום האינטרסים שלה. במושב זה נבחנה ההשפעה הישירה והעקיפה של המתרחש בזירה הבינלאומית על מדיניותם של שחקני המפתח הבינלאומיים באזור, תוך הערכה מה המשמעות האפשריות על ההתפתחויות הצפויות בהקשר זה. האם על ישראל לשים את ידה על ארצות הברית בלבד, תוך כמעט התעלמות מאירופה, ואיך הדבר משפיע על יחסיה עם רוסיה ועם סין?

- אפשר לראות שיש שינוי במדיניות ארצות הברית. הוצאת הכוחות מסוריה הביאה להיחלשות מנופי הלחץ האמריקאים באזור. אבל חשוב להדגיש שהמזרח התיכון עדיין חשוב לה גם כיום והיא עדיין מחויבת לישראל. בנוסף, הפעילות בסוריה היא דוגמה טובה למאבק במדינה האסלאמית וכן לחיזוק היציבות בסוריה. אין צורך בנכוחות אמריקאית במזרח התיכון, אלא בשימוש ביכולות של ארצות הברית.

- אירופה לא מגדירה את עצמה ככוח צבאי, ובמזרח התיכון הכלל הוא שהכוחות הצבאיים דומיננטיים. האיחוד האירופי יכול לשמש כדוגמה לאינטגרציה כלכלית, ולתרום בסוגיות כמו מניעת תפוצת נשק גרעיני, זכויות מיעוטים, זכויות אדם וכו' - בעיקר תוך שימוש בעוצמה רכה.

- רוסיה נקטה יוזמה בסוריה, צבאית ומדינית, בתוך ואקום, ובראש ובראשונה מתוך אינטרס פנימי למאבק בטרור ומיגור המדינה האסלאמית. שימור אסד בשלטון לא היה המטרה הראשית שלה, אלא שימור שלמותה של סוריה.

- אחת מהסוגיות המרכזית היא איך מונעים מהמדינה האסלאמית להשתקם. הפסקת התמיכה של ארצות הברית בכורדים היא טעות בהקשר זה.

- יש תהליך פוליטי כרגע בסוריה, באסטנה ובז'נבה, והכרחי שהוא יתקדם תוך שיתוף פעולה של ארצות הברית, רוסיה והאיחוד האירופי, כולל בהיבטים כלכליים - ותוך וידוא שהכסף לא מוסט לעבר איראן וחזבאללה.

המאבק על התודעה בעולם דיגיטלי

המושג עסק בקרב המוחות המתנהל ברשת בין הכוחות שרוצים להשפיע על התודעה ועל תופעות חברתיות ואסטרטגיות. במושב נבחנו דרכי ההתקפה ויכולות ההגנה שיש בידי הממסד, אם בכלל. מה האופן בו השראה ורעיונות נודדים ברחבי הרשת, וכיצד מתחברות הנקודות בין תופעות שנראות לא קשורות אחת לשנייה בעין בלתי־מזוינת. כיצד מעצמות – ובראשן רוסיה – מנצלות את הטכנולוגיה והשסעים החברתיים, שיוצרים נקודות תורפה אסטרטגיות, כדי לזעזע את הדמוקרטיות המערביות? מהם העקרונות לאורן יכולה חברה דמוקרטית להתמודד עם האתגרים?

• ממד ההשפעה על התודעה והמאבק עליה התרחב בעידן הדיגיטלי באמצעות הרשת והמבנה שלה. מאפייני המאבק יצרו איומים חדשים על הביטחון הלאומי, הדמוקרטיה, האמון בה, במוסדותיה ובמנהיגיה דרך דיסאינפורמציה ופייק ניוז.

• שחקנים בעלי אינטרס השפעה, בעיקר רוסיה, על פי הדוגמאות הנחקרות, מנצלים את מרחב הרשת להעברת רעיונות, יצירת פילוג ואי־אמון לאו דווקא בשימוש בגופים רשמיים.

• הרשתות החברתיות, כמו פייסבוק וטוויטר, מייצרות שיח שמובל על ידי ויראליות, שסוחף את הרשת בקצב מהיר מהתקשורת המסורתית, ומאתגרות תוך כך את המדינה.

• הרשתות החברתיות מציגות תמונת מציאות מעוותת שמציבה במרכזה את קבוצות השוליים - המודרים מהחברה והמיעוטים. חלוקת המחנות הזו והדגשתה מייצרת כר נוח להפצת המידע הכוזב לשימושי השחקנים השונים.

• כלי תקשורת משמשים, גם אם לא באופן מכוון, כאמצעי הדהוד מסרים של גורמי השפעה עוינת ומגבירות את הפצת הפייק ניוז. בעידן בו ההפצה ברשתות החברתיות משמעותית והשקרים מופצים פי שישה יותר מהר מהאמת, התקשורת הממוסדת צריכה להגדיר את תפקידה מחדש ולשמר את כללי היסוד של עבודתה.

ביטחון סייבר – סימולציה, משחק מלחמה

מתקפות סייבר הופכות תכופות, מורכבות ומתוחכמות יותר ויותר ובעלות פוטנציאל לנזק מרחיק לכת וארוך טווח. בעוד שמוטיבציה של תוקפים קיברנטיים היא על פי רוב פיננסית, קרי גניבת כסף, מתקפות סייבר בחסות מדינתית הינן למעשה ממד חדש של לחמה בין מדינות בעידן המודרני. כך, למשל, מתקפת שיבוש שירותים בנקאיים קריטיים עשויה להרוס את אמון הציבור במערכת הפיננסית המדינתית ובכך לפגוע באיתנות המדינה.

• מורכבות אירועי סייבר מצריכה השקעת משאבים ארגונים בפיתוח נהלים ויכולות לטיפול בתקריות סייבר. אלה מתבטאים ביכולות לתגובה מיידית לאירועים, ביכולות טכנולוגיות ובהקמת צוותים לתחזוקת מערכות המידע בארגון.

• יכולות אלו עשויות להיות בלתי מספקות, שכן לעיתים הן חסרות התייחסות להיבטים עסקיים, ניהוליים, לכישורים ולכלים הנדרשים מהצוות הטכנולוגי לניהול המשברים במהלך ההתמודדות עם תקרית סייבר, ולתהליכי קבלת החלטות הקשורות בהשלכות העסקיות של אירוע. מצב זה עלול לגרום להידרדרות מהירה וחסרת שליטה של המצב ולהפוך למשבר חמור בעל היבטים פיננסיים, משפטיים ותדמיתיים, המשפיע על נכסי הארגון כולו.

• ממד הזמן יוצר מורכבות נוספת. פעמים רבות קיים קושי להגדיר את המעבר מאירוע סייבר בעל עצימות נמוכה, שבידי הבנק או הארגון הכלים להתמודד איתו, לבין אירוע סייבר בעל עצימות גבוהה, שמתפתח למשבר בעל השלכות משמעותיות לארגון כולו ומצריך מעורבות של יכולות מדינתיות.

• חוסר הבהירות והערפל השורר במהלך אירוע סייבר והקושי לגבש תמונת מצב ברורה מקשים על קבלת החלטות ועל ביצוע הפעולות שביאו לפתרון המשבר ולהתאוששות מהירה ממנו. תהליך ההתמודדות עם אירוע משברי מחייב בניית יכולות לגיבוש תמונת מצב מתמשכת במהלך המשבר, ותהליך שיקום מהיר.

המערכת הפוליטית

המפלגה היחידה שמציגה פתרון חד וברור לעזה היא "ישראל ביתנו". מי שרוצה פתרון מדיני צריך להבין שזה עובר בהנחתת מכה קשה על חמאס ובשבירת כוח הרצון שלהם.

ח"כ אביגדור ליברמן,
יו"ר מפלגת "ישראל ביתנו"

לרוב הציבור יש תחושה שהבעיה הפלסטינית אינה בוערת. יש שקט מלאכותי שלא יחזיק לנצח. המטרה שלנו היא להעיר אותה עד כמה שאפשר. צריך ללכת למהלך מדיני עם הפלסטינים במסגרת ועידה אזורית.

ח"כ יאיר לפיד,
יו"ר מפלגת "יש עתיד"

הקמת מדינה פלסטינית היא שגויה ובלתי הפיכה, כי היא תוכל לקלוט פליטים פלסטינים.

ח"כ נפתלי בנט,
שר החינוך, מפלגת "הימין החדש"

גם אישה יכולה לענות לטלפון האדום באמצע הלילה. הייתי רוצה שיקום גוש אחד שלא אצטרך לבחור בין גנץ ללפיד. מי שצריך לעמוד בראש הוא מי שיכול להביא למהפך. אעמיד את כל נסיוני וכישורי למי שמוכן לעשות את החבירה ויכול לסחוף את הציבור.

ח"כ ציפי לבני,
יו"ר מפלגת "התנועה"

המערכת הפוליטית

עברתי תהליך של התפכחות מאוסלו ומהפך פוליטי. אין אפשרות להסדר קבע בעתיד הנראה לעין. צריך לחתור כל הזמן לשלום, אבל לא להשלות את עצמנו. מצד שני, אני מתנגד לסיפוח ולמדינה דו־לאומית.

משה יעלון,
רא"ל (במיל'), יו"ר תל"ם

הסיבה לשקט בטחוני בגדה היא התיאום עם הרש"פ, שהוקמה בעקבות אוסלו, והסיבה השנייה לשקט יחסי היא ההתנתקות. בסוף אין מנוס מפינוי התנחלויות.

ח"כ תמר זנדברג,
יו"ר מפלגת "מרצ"

עד שנגיע להסדר עם הפלסטינים חובה עלינו לעשות הכל כדי לא למנוע הסדר עתידי כזה, כולל הפסקה של הבנייה מחוץ לגושים. כמו כן, יש לפעול לקידום הכלכלה הפלסטינית. זה יאפשר לפתוח במו"מ. לא ניתן להתקדם בנורמליזציה עם מדינות אזוריות בלי קידום הנושא הפלסטיני. זה מה ששמעתי מבכירים באחת ממדינות המפרץ בה ביקרתי לפני כחודשיים.

ח"כ אבי גבאי,
יו"ר מפלגת "העבודה"

דור העתיד של ההנהגה הפוליטית

חסמים בפני קידום היעדים האסטרטגיים של מדינת ישראל: תובנות עיקריות מהכנס הבינלאומי השנתי ה-12 של המכון למחקרי ביטחון לאומי

אודי דקל

הערכת מצב הביטחון הלאומי של מדינת ישראל בפתח 2019 מצביעה על עוצמה צבאית, מדינית, טכנולוגית וכלכלית מרשימה. אולם בה בעת ניכרות סכנת התלקחות צבאית במספר חזיתות וכן מגבלותיה של המדיניות הנוכחית, המתמקדת במעשה הצבאי אך חסרה נחישות למצות הזדמנויות מדיניות. ברוב תחומי הביטחון הלאומי, למעט מניעת ההתבססות האיראנית בסוריה והעברת אמצעי לחימה לחזבאללה, ישראל בחרה בשימור הסטטוס קוו על פני גישה פרו-אקטיבית, שתועיל לקדם את יעדיה האסטרטגיים הלאומיים. תובנות אלה, המתייחסות למציאות המקומית, האזורית והבינלאומית בהקשרי הביטחון הלאומי היו המרכזיות בין אלה שעלו בשיח שהתנהל במהלך הכנס הבינלאומי השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי, שנערך ב־28-29 בינואר 2019, ובו נטלו חלק עשרות דוברים מהארץ ומהעולם.

עידן הקטבים

במגוון רחב של זירות וממדים מתקיימת מציאות שדרים בה זה לצד זה רכיבים מנוגדים, המייצרים דואליות ומורכבות מבנית. לדואליות תורם במידה רבה השיח המתנהל בעיקר ברשתות חברתיות, המאופייין במסרים קצרים המבליטים עמדות קוטביות. ככל שמתחדדים הפערים בין העמדות המנוגדות, כך מתקשה ישראל לסמן את יעדיה האסטרטגיים ולממשם. להלן החסמים האסטרטגיים:

1. המערכה בין המלחמות: הצלחתה הצבאית של ישראל בניהול "המערכה בין המלחמות" (מב"מ) בזירה הצפונית, ספק אם השיגה את היעד האסטרטגי של הרחקת איראן מסוריה ועצירת העברתם של אמצעי לחימה מתקדמים לחזבאללה, ואולי אף הרחיקה אותו. זאת בשל הימנעות הדרג המדיני מלהניע על בסיסה של מערכה זו גם מהלך מדיני משלים.

2. שימור ההרתעה: ישראל ואויביה - איראן, חזבאללה ואף חמאס - אינם חפצים במלחמה. ההרתעה ההדדית נשמרת. חרף ההצהרות המאיימות של דוברי איראן, חזבאללה וחמאס, לצד הוויתור הישראלי על מדיניות העמימות ביחס לתקיפותיה בזירה הצפונית, כל הצדדים מעוניינים להישאר מתחת לסף המלחמה. עם זאת, מרוץ החימוש וההתבססות הצבאית של איראן, שלוחיה וחזבאללה בזירה הצפונית גובר וגורם תקריות, הקולעות את המערכת לסכנה גוברת של הסלמה והתלקחות. כך גם המצב ההומניטארי הקשה ברצועת עזה והניסיון של חמאס להסגת הלחץ המופעל עליו כלפי ישראל.

3. ארצות הברית במגמת יציאה מהמזרח התיכון: הניגודיות בולטת במיוחד במדיניותו של הנשיא טראמפ. מחד גיסא, טראמפ נלחם על מעמדה של ארצות הברית כמעצמה עולמית מובילה, ומאידך גיסא, הוא מנפץ את עקרונות הסדר העולמי, פוגע בבריתות שהיו אחד מבסיסי כוחה של ארצות הברית ומפקיר את המזרח התיכון לדומיננטיות רוסית. לשם מימוש היעד המרכזי של ישראל - בלימת ההתבססות האיראנית בסוריה ואף דחיקתה משם - נדרשת מעורבות אמריקאית, כמו חסימת הגשר היבשתי האיראני בין עיראק לסוריה בד בבד עם הובלת התהליכים הבינלאומיים שיביאו ליציאת הכוחות הזרים מסוריה, ובראש ובראשונה איראן ושלוחיה. ואולם, יציאה חד-צדדית אמריקאית מהמרחב והותרת הזירה בידי איראן ורוסיה יקשו מאד על מימוש היעד.

4. ישראל וארצות הברית: היחסים החמים בין ישראל לארצות הברית בעידן מממשל טראמפ משקפים את הידוק הברית בין המדינות, אך יש להביא בחשבון כי הנשיא טראמפ עשוי לשנות את טעמו גם ביחס לישראל, אם זו תנקוט צעדים שעשויים לערב את ארצות הברית במלחמה נוספת במזרח התיכון ולגרום לפגיעה בכוחות אמריקאים. מממשל טראמפ עובד על תכנית שלום ליישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני, לכאורה, מהלך לטובת ישראל, ואף בפועל נוקט צעדים המסיטים את ארצות הברית מתפקיד המתווך המקובל על שני הצדדים, אך אינו לוקח בחשבון את ההשלכות של כישלון נוסף בתהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים. גם בהקשר זה היחסים בין ישראל לממשל טראמפ עלולים להתערער, אם ממשלת ישראל תדחה את תוכנית טראמפ לכשתונח על סדר היום. גורם נוסף שעשוי להשפיע לרעה על היחסים אלו הוא הקשרים המתפתחים של ישראל עם סין, שהם לצנינים בעיני ארצות הברית. ליחסים הקרובים עם ממשל טראמפ גם השפעה שלילית על הקשר שבין מדינת ישראל לחלקים נרחבים בקהילה היהודית האמריקאית, המתנגדים למדיניות הנשיא טראמפ. לכך מתווספות מחלוקות סביב השקפות שונות ביחס לערכים דמוקרטיים וליברלים ופלורליזם ביהדות.

5. הסכסוך הישראלי-פלסטיני: חשיבותו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני בהקשר האזורי והבינלאומי דועכת ונחלשת ביחס לסוגיות אחרות. אך עדיין, אין מיסוד של קשריה של ישראל עם מדינות המפרץ ועם העולם הערבי והמוסלמי בכלל, חרף קשרים לא רשמיים משגשים ושיתוף פעולה חסר תקדים על בסיס אינטרסים חופפים, בעיקר נגד חתירתה של איראן להשפעה אזורית. המחסום העיקרי לשדרוג היחסים הוא היעדר התקדמות מדינית עם הפלסטינים.

6. ממשלת ישראל איבדה את היוזמה מול הפלסטינים, כאשר לכאורה היא תומכת בתהליך מדיני, אך בפועל מתמקדת בתחזוקת המצב הקיים. בד בבד, ישראל טוענת כי היא חסרה פרטנר לשיחות לקראת הסדר, למרות שהרשות הפלסטינית תומכת עקרונית בהסדרים מדיניים, בשל ספק ביכולתה של הרשות ליישם הסדרים - אם יגובשו. בה בעת, ובניגוד להצהרות, ממשלת ישראל רוקמת עסקאות עם חמאס - ארגון המפעיל טרור ושולל את זכות הקיום של ישראל. יש לשער כי ההבנות עם חמאס לא תחזקנה מעמד לאורך זמן, אלא אם יכונן מאמץ בינלאומי, ובכלל זאת בין-ערבי, לשיקום הרצועה, בהתאם לעיקרון "שיקום תמורת אי-התעצמות צבאית". בראייה ארוכת טווח, ישראל צריכה לחתור לבניית התנאים שיאפשרו לרשות הפלסטינית לחדש את אחיזתה ברצועת עזה, ובכלל זאת, לפרק את הזרוע הצבאית של חמאס מיכולותיה המאיימות על ישראל. זאת כדי לממש את עקרון הפירוז של הישות הפלסטינית גם ברצועת עזה, כמו בגדה המערבית.

7. מדד הביטחון הלאומי של ישראל, המנותח ומתעדכן במכון למחקרי ביטחון לאומי, לימד שחלה ירידה דרמטית בשלושה העשורים האחרונים בערך השלום בעיני הציבור היהודי בישראל ובאמון שהוא רוחש ליכולת ליישם את פתרון שתי המדינות. זאת למרות שעדיין פתרון שתי המדינות לשני עמים הוא האופציה המועדפת על מרבית הציבור (58 אחוזים). בה בעת גובר בהדרגה הרצון של רוב הציבור (כ-70 אחוזים) להיפרדות מהפלסטינים על בסיס המתווה המדיני הבסיסי של חלוקת הארץ.

8. הדמוקרטיה הישראלית: הציבור הערבי בישראל מצוי במציאות קוטבית במיוחד. מצד אחד הוא משתלב בהדרגה בתחום האזרחי הישראלי ונהנה מפירותיה של מדיניות הממשלה, המקדמת בפועל את תכנית החומש להשקעה ביישובים ערבים. מצד שני, הזהות הפלסטינית של חלקים גדולים בציבור הערבי מעודדת בקרב הציבור היהודי בישראל, הרואה בו גיס חמישי, שיח מסית ואלים כלפיו ומערער על מעמדו כשווה בין שווים. "חוק הלאום" הקצין את הפער בין הציבורים היהודי והלא יהודי. למרות ההצהרות הלאומניות והאווירה הציבורית העכורה, החוק עצמו אינו משנה את המציאות האזרחית הקיימת בישראל, אך הוא פוגע בכבוד ובתחושת השייכות של הציבור הערבי. ישנם חלקים בציבור הרואים בצעדים מסוימים שנקטה ממשלת ישראל איום על איתנותה של הדמוקרטיה הישראלית: "חוק הלאום", "חוק ההסדרה", הצעת "חוק הנאמנות בתרבות", הצעת החוק בעניין "פסקת ההתגברות", מתקפות על בית המשפט העליון. הפערים נעוצים במידה רבה בהגדרות שונות למושג "דמוקרטיה".

9. התלהמות השיח: כתובנה רלוונטית לכל האמור לעיל, השיח בעולם כיום נע בין קטבים, כשהטכנולוגיה, הרשתות החברתיות והאפשרות להעביר מסרים מוגבל למספר מועט של תווים, מלבות ומעצמות את העמדות הקיצוניות. השיח ברשתות אינו מעמיק במורכבותם של אתגרים ונמנע מעיסוק בפתרונות למתחים ולדילמות, שיכילו את הקוטביות הזו ויאפשרו גישור על ניגודים עקרוניים או קיומם זה לצד זה.

האתגרים האסטרטגיים העיקריים: איראן, הזירה הצפונית והזירה הפלסטינית

בנקודת הזמן הנוכחית, יותר מאשר בשנים עברו ובעקבות תהליכים אזוריים וגלובליים שהתרחשו בשנים האחרונות, דומה שישראל נותרה לבדה בהתמודדות עם שני האתגרים האסטרטגיים העיקריים שלפניה: הסכסוך הישראלי-פלסטיני והתבססות איראן בזירה הצפונית.

אין לישראל כיום חזון ברור, חסוי או גלוי, ביחס לשאלה המהותית שעל הפרק בראייה עתידית: היפרדות - מדינית, טריטוריאלית ודמוגרפית - מהפלסטינים, על בסיס הסדר לגבי חלוקת הארץ, או סיפוח יהודה ושומרון וקבלת אחריות על כ־2.5 מיליון פלסטינים. "עסקת המאה" של הנשיא טראמפ אינה נושאת בשורה, ככל הנראה, במובן זה שתהיה אטרקטיבית לישראל, לפלסטינים או לשני הצדדים, ואם לא תהיינה הפתעות, היא לא תקדם פתרון. לפיכך, נכון לאמץ אסטרטגיה שתאפשר גמישות והתאמות על פי ההתפתחויות והאילוצים, במגוון תרחישים אפשריים. המתווה האסטרטגי לזירה הישראלית-פלסטינית, שהוצג על ידי המכון למחקרי ביטחון לאומי, מתמקד בדרך שבה יש ללכת על מנת לפרוץ דרך להיפרדות מהפלסטינים, למנוע גלישה (מכוונת או ללא בירור המשמעויות) למציאות של מדינה אחת, לשמר יכולת לקדם בעתיד הסדרים מדיניים, וכך גם לסייע לביצור ישראל כמדינה יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרית.

אף בזירה הצפונית תפקידו של המעשה המדיני חיוני. איראן לא תזנח את שני יעדיה האסטרטגיים המרכזיים - יכולת גרעינית והשפעה אזורית - אלא היא צפויה להתאים את תכניותיה אלה והדרך לממשן למציאות האזורית והבינלאומית המשתנה ובהתאם אליהן אולי לדחות את יישומן. מכאן, שאיראן לא תוציא מרצונה את כוחותיה ושלוחיה מסוריה. היא השקיעה בסוריה משאבים רבים מכדי לוותר על הישגיה בשטח מדינה זו, שהיא מרכזית בתפיסת ההשפעה האזורית שלה ובפרט בביצור הזרוע השיעית המערבית. לשם כך פורשת איראן בסוריה רשת אמצעים הכוללת כוחות - מקומיים וזרים - שמסייעים כיום לבשאר אל-אסד לבסס מחדש את שלטונו ואשר ניתן יהיה להפעילם (גם) נגד ישראל, כאשר מהלך בכיוון זה ישרת את האינטרס האיראני; איראן חותרת ופועלת לשיעיציה של אזורים בסוריה, שבהם יש לה אינטרסים אסטרטגיים, כמו גבול סוריה-לבנון, ואף מפעילה מנגנון חינוכי ותרבותי להנחלת תפיסותיה בקרב ציבורים שונים בסוריה. בצעדים אלו מבצרת איראן את השפעתה לאורך זמן, היא פועלת באיטיות ובנחישות, ובתוך כך שוקדת לרצות את משטר אסד ולא לאתגר אותו יתר על המידה. אין דרך לעצור את ההתבססות האיראנית בסוריה בפעולות צבאיות בלבד, אלא נדרשים מהלכים מדיניים. רוסיה היא הכתובת המרכזית לשם כך. רוסיה, בתורה, רואה עצמה כגורם שמאזן כוחות, כך שיתאמו לאינטרסים שלה. על בסיס הערכה זו, על ישראל לקדם מהלכים משלימים, שיתבססו בעיקר על רוסיה, אך גם על משטר אסד, כדי לשכנעם כי המשך בניית המאחזים האיראניים בסוריה תפגע במשטר אסד וביכולת לייצב את המצב בסוריה ולהתחיל בתהליך שיקומה. ישראל יכולה גם לגבש קואליציה עם מדינות ערב הסוניות הפרגמטיות, שתהיינה מוכנות להשקיע משאבים בשיקום סוריה בתנאי הרחקת איראן והשפעתה משם. יודגש כי המערכה בין המלחמות שמנהלת ישראל נגד ההתבססות האיראנית בסוריה עלולה ליצור מצבים - פגיעה בכוחות רוסיים או פגיעה קשה במשטר אסד - שיובילו לשינוי גישה של מוסקבה לישראל ולפעילותה בסוריה, ולצעדים נחרצים מצדה בכוונה לסגור את מרחב הפעולה האווירי הישראלי בשמי המדינה.

הדרך לשיפור מצבה האסטרטגי של ישראל הוא בקידום מעמדה האזורי, לאור אינטרסים חופפים עם מדינות ערב הסוניות המרכזיות, בעיקר לשם בלימת ההשפעה האיראנית הגוברת באזור. המפתח לכך הוא פריצת דרך בתהליך המדיני עם הפלסטינים. התפתחות חיובית בכיוון זו תהיה למעשה רלוונטית לא רק לזירה זו עצמה, אלא גם תסייע לישראל להתמודד במקביל עם האתגרים האסטרטגיים המרכזיים שבפניה. המגמה הכללית של התרחקות ארצות הברית מהמזרח התיכון מבססת הערכה כי ישראל אף תוכל לבצר את מעמדה האזורי אם תיקח על עצמה, בתאום עם הממשל האמריקאי, תפקידים אזוריים מייצבים, כאלו שהיו בידי ארצות הברית.

מחוץ לאולם - המעטפת התקשורתית

פודקאסטרטי - תכנית הפודקאסט של המכון פעלה במתכונת מיוחדת מאולפן שקוף באולם הכנס, בהשתתפות אורחים בולטים.

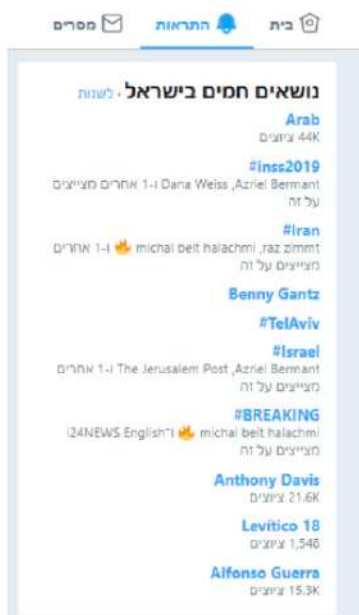

חדר התקשורת של המכון ניווט את הפצת התוכן מהכנס לפלטפורמות השונות. הכנס זכה לסיקור נרחב ובולט בתקשורת המקומית והבינלאומית.

#INSS2019

הכנס זכה לתהודה רבה גם בטוויטר, והיה למוקד שיח מרכזי

עמוד הפייסבוק של המכון הפיק תכנים ייעודיים ועבר במתכונות מורחבת, בעברית ובאנגלית.

משתתפי הכנס

אלוף (מיל.) עמוס ידלין; רא"ל גדי איזנקוט; רנ"צ רוני אלישיך; מר אודי סגל; ד"ר יואל גוז'נסקי; השגריר ג'ראלד פיירשטיין; השגריר ד"ר דורי גולד; השגריר ד"ר מרטין אינדיק; גב' קרן מרציאנו; גב' נסרין חדאד חאג'-יחיא; מר איימן סייף; מר ח'דר סואעד; פרופ' מוחמד ותד; ד"ר ציפי ישראל; ד"ר אל"מ (מיל.) גבי סיבוני; עו"ד ורוניק פברו; גב' הדס קליין; ד"ר אמיר שרייבר; מר מ. ו. ששדר; מר אבנר זיו; יו"ר הסוכנות היהודית, מר יצחק הרצוג; סא"ל (מיל.) שחר עילם; השגריר דן שפירו; גב' ג'יין אייזנר; ג'ונתן גרינבלט; גב' שירה רודרמן; השגריר ד"ר עודד ערן; ד"ר סטנלי פישר; פרופ' פרנסואה הייסבורג; גב' ג'יין הרמן; פרופ' איגור יורגנס; גנרל (בדימוס) דיוויד פטראוס; אלוף (מיל.) עמוס ידלין; תא"ל (מיל.) אודי דקל; ד"ר קובי מיכאל; תא"ל (מיל.) אודי דקל; מר פיליפ גורדון; תא"ל (בדימוס) מייק הרצוג; מר דיוויד מקובסקי; גב' דנה ויס; ח"כ ציפי לבני; ח"כ תמר זנדברג; שר החינוך, ח"כ נפתלי בנט; תא"ל (מיל.) אודי דקל; אלוף ניצן אלוף; אלוף (מיל.) אמיר אשל; תא"ל (מיל.) יורם חמו; כבוד הנשיא, מר ראובן (רובי) ריבלין; פרופ' חיים הררי; נשיאת בית המשפט העליון, כבוד השופטת אסתר חיות; עו"ד אל"מ (מיל.) פנינה שרביט ברוך; ד"ר אביעד בקשי; ד"ר יהודה בן מאיר; גב' שרה העצני כהן; פרופ' סוזי נבות; גב' ליאת שלזינגר; פרופ' אלכסנדר יעקובסון; מר בן-דרור ימיני; גב' סימה שיין; מר דיוויד אלברייט; אלוף (מיל.) עמוס גלעד; מר אתיאן דה גונביל; מר נורמן רול; פרופ' איגור יורגנס; מר עמוס הראל; ד"ר כרמית ולנסי; מר רם בן ברק; גב' אנה בורשצ'וסקיה; מר פיליפ סמית'; פרופ' אייל זיסר; מר נועם מנלה; דובר צה"ל, תא"ל רונן מנליס; ד"ר אליזבת' בודין-בארוך; פרופ' קרין נהון; מר נעם רותם; מר דוד סימן טוב; תא"ל (מיל.) איתי ברוך; ד"ר שרה פיור; ד"ר דליה פדילה; ד"ר אלהאם מאנע; גב' אורית פרלוב; פרופ' אוריה שביט; ד"ר עבדאללה סוואלחה; גב' דפנה ליאל; מר אבי גבאי; רא"ל (מיל.) משה יעלון; ח"כ אביגדור ליברמן; ח"כ יאיר לפיד; גב' קים לביא; מר יונתן דובוב; גב' בר גיסין; מר תומר פינס; מר דוד שיאן; מר יוראי להב הרצנו.

צילומים: חן גלילי

www.inss.org.il